

Joseph Tobin, Yeh Hsueh, Mayumi Karasawa (2009). *Preschool in Three Cultures Revisited: China, Japan, and the United States*. Chicago: Wydawnictwo University of Chicago Press, ss. 265.

Recenzowana książka jest uzupełnioną i poprawioną wersją opublikowanej dwadzieścia lat temu książki *Preschool in Three Cultures*, która – dzięki wnikliwym badaniom dzieci, objętych edukacją przedszkolną w Chinach, Japonii oraz Stanach Zjednoczonych – stanowiła moment przełomowy w badaniach nad edukacją. Ówczesna publikacja spotkała się z szerokim zainteresowaniem ze strony odbiorców, wśród których znaleźli się nie tylko nauczyciele edukacji przedszkolnej i rodzice dzieci uczęszczających do przedszkola, ale także psychologowie, socjologowie oraz antropolodzy.

Główny autor książki, Joseph Tobin, jest antropologiem specjalizującym się w dziedzinie edukacji przedszkolnej. Obecnie jest profesorem Wydziału Edukacji w Arizona State University. Z kolei Yeh Hsueh pochodzi z Pekinu, aktualnie jest profesorem Wydziału Psychologii Wychowawczej Uniwersytetu w Memphis. Współautorem książki jest także Mayumi Karasawa, która jest profesorem psychologii w Tokyo Woman's Christian University.

Wydana w 1989 roku książka *Preschool in Three Cultures* dowiodła, że przedszkola są instytucjami społecznymi, których podstawowym zadaniem jest wprowadzenie dzieci w kulturową przestrzeń własnych społeczeństw. Główną konkluzją wspomnianej publikacji było stwierdzenie, że przedszkola w Chinach, Japonii i Stanach Zjednoczonych są placówkami, które zarówno odzwierciedlają, jak i dzielą kulturowe przekonania własnych narodów.

Sukces pierwszego wydania skłonił głównego autora do ponowienia swoich badań i wzbogacenia ich o elementy niewystępujące w wydaniu pierwszym. W tym celu, wraz z dwoma współpracownikami, stworzył zespół badawczy, który wyruszył w podróż po trzech kulturach, w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie: w jaki sposób dwie dekady globalizacji oraz społecznej transformacji wpłynęły na sposób realizowania edukacji przedszkolnej w poszczególnych krajach. W nowym wydaniu uwaga badaczy koncentruje się na rozpoznaniu, które właściwości tej edukacji uległy zmianie, a które się nie zmieniły. Aby odpowiedzieć na to pytanie autorzy opisują, w jaki sposób system edukacji przedszkolnej, w każdym z tych krajów, przekazuje i odzwierciedla wartości kulturowe, podczas gdy w tym samym czasie musi zmagać się ze społeczną presją oraz zmieniającymi się oczekiwaniami społeczeństwa, co do tego, czego dzieci powinny się uczyć, co powinny robić i jakie być. Nowe wydanie zostało zatem wzbogacone o perspektywę historyczną, co pozwoliło badaczom na zmodyfikowanie początkowych metod badawczych oraz wykorzystanie w swoich analizach innych teorii naukowych.

Podstawę metodologiczną projektu stanowią nagrania video, poczynione podczas wizyt w przedszkolach, będące podstawą do refleksji i włączenia nauczycieli oraz dyrektorów placówek w dyskusję, nie tylko na

temat różnic kulturowych w nich występujących, ale przede wszystkim na temat zmiany lub kontynuacji stosowanych praktyk wychowawczych. Publikacja stanowi analizę jakościową zebranego materiału badawczego i wzbogacona jest o materiał wizualny, w postaci licznych zdjęć, a także zestaw płyt DVD z pełną narracją, które dostępne są w oddzielnej sprzedaży.

Książka podzielona została na pięć rozdziałów, które zatytułowane są następująco:

1. Wprowadzenie; 2. Chiny; 3. Japonia; 4. Stany Zjednoczone; 5. Perspektywa czasu i kultury.

W rozdziale pierwszym autorzy opisują metodę, którą wykorzystali podczas swoich badań oraz wyjaśniają czym różni się ona od tej, zastosowanej w badaniach przeprowadzonych w 1984 roku. Z tego rozdziału dowiadujemy się, że wykorzystana metoda ma swoje źródło w antropologii i w tym przypadku polegała na: (1) nagraniu na taśmę video jednego dnia w przedszkolu w każdej z trzech wymienionych kultur, (2) obróbce materiału filmowego i skróceniu go do 20 minut; (3) przedstawieniu nagrania wychowawcom grupy, w której nagranie powstało; (4) przedstawieniu materiału pozostałej kadrze w przedszkolu; (5) zaprezentowaniu zapisu nauczycielom specjalizującym się w problematyce edukacji przedszkolnej w kraju, w którym zapis powstał; (6) wreszcie przedstawieniu nagrania nauczycielom w dwóch pozostałych kulturach. Ten sam materiał badawczy zainicjował zatem wielokulturowy dyskurs nad specyfiką oraz właściwościami edukacji przedszkolnej. Źródłem refleksji stały się kluczowe fragmenty każdego nagrania, do których badacze zakwalifikowali: moment oddzielania dzieci od rodziców (kiedy rodzice odprowadzają i żegnają swoje dzieci), bójkę (zarówno pomiędzy dziećmi, jak i reakcje rówieśników oraz interwencje nauczycieli), niewłaściwe zachowanie się, zabawy dzieci zróżnicowanych wiekowo oraz bliskość kontaktu wychowawcy z dziećmi.

Największą zmianą metodologiczną, jaką autorzy dokonali od czasu pierwszych badań, było objęcie nimi jeszcze jednego, dodatkowego przedszkola. W związku z tym w każdej kulturze badaniom zostały poddane dwa przedszkola. Jednym z nich było to, które zostało zbadane w 1984 roku i badacze powrócili do niego w celu wykrycia zmian, jakie powstały w ciągu tak długiego upływu czasu. Kryterium doboru placówki to w tym przypadku jego dobra reputacja w środowisku lokalnym oraz powszechny i niewyróżniający się program nauczania. Czynnikiem, który zdecydował o wyborze kolejnego przedszkola był natomiast jego program, definiujący się i uznany przez innych jako innowacyjny.

Badacze już na wstępie zaznaczyli, że badania nie mogą zostać uznane za reprezentatywne. Dwa przedszkola nie mogą przedstawiać pełnego zakresu przekonań i praktyk stosowanych w narodowych systemach edukacji przedszkolnej. Materiał badawczy, uzyskany poprzez oglądanie i komentowanie nagrań, pozwolił natomiast na istotną merytoryczną dyskusję nad zagadnieniami regionalności, klasy społecznej oraz zmiany ideologicznej w obrębie każdego państwa. Istotne jest, że w swoich analizach autorzy koncentrują uwagę nie na tym, co nauczyciele robią, ale na tym, co o swoich działaniach myślą.

Reasumując, pierwsze wydanie książki *Preschool in Three Cultures* zostało napisane w oparciu o dyskusję nad trzema taśmami video – po jednej na kulturę. W nowym studium bazowano już na dziewięciu taśmach – trzech z badań przeprowadzonych w 1984 roku, trzech z badań ponowionych po 20 latach w tych samych placówkach oraz kolejnych trzech nakręconych w nowym przedszkolu w każdym kraju. W celu zobrazowania owej nieco skomplikowanej procedury badawczej, przedstawiam zaczerpniętą z książki jej graficzną wersję, uzupełnioną nazwami poszczególnych instytucji oraz ich położeniem geograficznym.

Japonia	Komatsudani 1984 (Kioto)	Komatsudani 2002	Madoka 2002 (Tokio)
Chiny	Daguan 1984 (Kunming)	Daguan 2002	Sinanlu 2002 (Szanghaj)
Stany Zjednoczone	St. Timothy's 1984 (Honolulu)	St. Timothy's 2002	Alhambra 2002 (Phoenix)

Dla uporządkowania zróżnicowanych źródeł informacji, każda z trzech następnych części książki poświęcona jest odrębnej kulturze i posiada podobną strukturę. Za każdym razem rozpoczyna ją opis nowego nagrania video stworzony w dawnym przedszkolu. Dyskusja, którą kierują badacze, oparta jest tutaj na refleksjach obecnej oraz emerytowanej kadry placówki, próbującej odpowiedzieć na pytania, w jaki sposób i dlaczego placówka ta uległa zmianie lub trwa w niezmienionej strukturze, mimo upływającego czasu. Następnie autorzy przedstawiają nagranie z nowego przedszkola, a obecni nauczyciele oraz dyrektorzy placówki dzielą się spostrzeżeniami na temat zaobserwowanych podobieństw i różnic między przedszkolami. Taka procedura staje się podstawą do dyskursu na temat specyfiki danego regionu i wynikającej z niej różnorodności praktyk edukacyjnych. Każdy z tych rozdziałów kończy się namysłem nad próbą poradenia sobie z presją zmiany lub niezmienności, którą nauczyciele edukacji przedszkolnej doświadczają ze strony różnych środowisk społecznych.

Rozdział prezentujący pierwszy obszar kulturalny poświęcony jest Chinom. Na początku badacze powracają do przedszkola, w którym prowadzili badania wiele lat temu. Okazuje się, że największą zmianą, jaką kadra placówki dostrzegła, jest modernizacja jej infrastruktury oraz znaczna poprawa warunków sanitarnych. Nauczyciele zgodnie uzasadnili ten fakt ogólną poprawą warunków życia w całych Chinach. Inną zmianą była likwidacja programów pięciodniowych (*boarding programs*), w których rodzice odprowadzali dzieci do przedszkola w poniedziałek, a odbierali je w piątek. W poprzednim badaniu, to właśnie zjawisko było niezrozumiałe i spotkało się z wielką krytyką ze strony japońskich oraz amerykańskich odbiorców. Likwidację w tej placówce programów pięciodniowych wychowawcy tłumaczyli wprowadzoną przez władzę tzw. polityką jednego dziecka, która uczyniła życie rodziców łatwiejszym, pozwalając na łączenie obowiązków rodzinnych z pracą zawodową. I choć programy te w zmodyfikowanej formie istnieją nadal w dużych miastach i okręgach gospodarczych, to nie są już tak powszechne, jak miało to miejsce w latach osiemdziesiątych. Warto wspomnieć także o modyfikacji praktyk pedagogicznych, którą podkreślili wychowawcy w obu zbadanych przedszkolach. Nauczyciele stwierdzili, że w coraz większym zakresie starają się zaspokajać dziecięce potrzeby i na określenie swego postępowania używali takich terminów, jak: „aktywne nauczanie”, „indywidualizacja”, „nauczanie i uczenie się przez zabawę”. Łatwo zauważyć, że ten sposób postępowania nawiązuje do Johna Deweya oraz jego wizji pedagogiki, którą on sam przedstawił podczas wizyty w Chinach w latach 1919-1921. Podejście to zostało rozpowszechnione przez jego chińskich adeptów: Hu Shi oraz Chen Heqin. Okazało się, że teraz, po wielu latach nieobecności, z powodu niesprzyjającego klimatu politycznego, znów zyskuje na popularności.

Z rozdziału poświęconego Japonii myślę, że warte jest zwrócenie uwagi na wyeksponowane przez badaczy zjawiska, które w Stanach Zjednoczonych oraz Chinach zostały uznane za zaskakujące i kontrowersyjne.

Badacze zaliczyli do nich zarejestrowane w przedszkolu w Kioto sposoby postępowania, takie jak: brak interwencji wychowawców w bójkach pomiędzy dziećmi oraz opieka starszych dzieci nad młodszymi. Duża część nauczycieli japońskich wyraziła swoje zrozumienie i aprobatę dla tego typu praktyk. Brak reakcji na dziecięce bójkę uzasadniano specyfiką kulturową państwa oraz przywiązywaniem dużej roli do dziecięcej swobody oraz ekspresji, której to dzieci mogą doświadczyć jedynie w przedszkolu. Poza placówką obowiązuje je narzucona przez rodziców surowa dyscyplina. Z kolei opieka starszych dzieci nad młodszymi postrzegana była jako aktywność, której głównym celem jest rozwój empatii i umiejętności dostrzegania, a także zaspokajania potrzeb innych. Ta forma postępowania została uznana za szczególnie wartościową dla dzieci pozbawionych rodzeństwa, które nie mają okazji do włączenia się w opiekę nad nimi.

Opisywane w tym rozdziale obszary zmian i niezmienności japońskiego systemu edukacji przedszkolnej zawierały w sobie aspekty demograficzne, ekonomiczne, społeczne, biurokratyczne i polityczne. Stwierdzono, że czynnikiem, który w istotny sposób wywarł wpływ na instytucje przedszkolne, był japoński kryzys ekonomiczny z lat dziewięćdziesiątych, na skutek którego wiele z tych placówek uległo zamknięciu.

Ostatni krąg kulturowy dotyczy Stanów Zjednoczonych i prezentuje przedszkola w Honolulu oraz Phoenix. Z tej części książki dowiadujemy się, że nauczyciele oraz dyrektorzy obu tych placówek, na określenie własnych praktyk wychowawczych, używają podobnych terminów oraz nawiązują do podobnej wizji dzieciństwa i wychowania. Istotą działań edukacyjnych jest umożliwienie dzieciom decydowania o sobie oraz własnej aktywności. Kluczową wagę przywiązuje się w tych placówkach do pojęcia „wolnego wyboru”, które – jako kulturowa wartość amerykańskiej praktyki pedagogicznej – nawiązuje do indywidualizmu i zindywidualizowanego podejścia do każdego dziecka. Lektura tego rozdziału pozwala również na dostrzeżenie u wychowawców tendencji do wyzwalania u dzieci samekspresji. Wśród amerykańskich pedagogów powszechnie jest przekonanie, że dzieci nie tylko powinny posiadać własne zdanie na temat tego, czym chcą się aktualnie zajmować, ale przede wszystkim powinny swoje potrzeby potrafić zwerbalizować. Badania skłoniły autorów do wniosku, że wiara w potęgę słów oraz przywiązywanie ogromnej roli do ekspresji słownej są głęboko zakorzenione w przekonaniach amerykańskich wychowawców i na przestrzeni lat nic w tej kwestii nie uległo zmianie. Końcowe w tym rozdziale rozważania autorów są próbą podsumowania przedstawionej w nim charakterystyki amerykańskich placówek wychowania przedszkolnego. Doprowadzają one do konkluzji, że na przestrzeni przeszło dwudziestu lat podstawowe przekonania, co do sposobu realizowania praktyk wychowawczych, nie uległy zmianie. Zastrzega się jednak, że wśród nich są i takie, które ze względu na wyzwania ekonomiczne, gospodarcze oraz logistyczne zostały zmodyfikowane lub wyeliminowane.

W rozdziale podsumowującym odnajdujemy najistotniejsze, moim zdaniem, wnioski z badań. Badacze założyli, że dzieci – niezależnie od kultury – przejawiają podobne potrzeby, możliwości i zainteresowania. Oczekiwali wobec tego, że instytucje wychowania przedszkolnego, w każdym z trzech opisanych krajów, będą do siebie podobne. Przeprowadzone w 1984 roku badania nie potwierdziły tej hipotezy. Badacze doszli do wniosku, że placówki te więcej dzieli niż łączy, a owe różnice zdeterminowane były odmiennością kulturową. Podstawowy problem, jaki autorzy postawili przed sobą tym razem, to próba odpowiedzi

na pytanie: na ile proces globalizacji owe różnice zniwelował. Trzy poprzednie rozdziały stworzyły podstawę do udzielenia na nie odpowiedzi. Okazało się, że największej zmianie uległy przedszkola w Chinach, niewielkiej natomiast w Japonii. W Stanach Zjednoczonych zmian doświadczyły tylko niektóre aspekty edukacji przedszkolnej, a podstawowe przekonania i realizowane praktyki zmieniły się nieznacznie. Treść ostatniej części książki stanowi właśnie szczegółowa analiza wpływu zmian ekonomicznych, procesów modernizacji i globalizacji na instytucję wychowania przedszkolnego.

Uważam, że kompleksowość analiz dokonanych przez badaczy dostarcza nowego spojrzenia na wpływ przemian społecznych na edukację. Z kolei zastosowany przez autorów sposób zbierania informacji ukazał nowe możliwości w metodologii badań nad edukacją oraz studiami nad procesami globalizacji. Książka warta jest przeczytania, choćby z uwagi na fakt, że zastosowana przez autorów procedura badawcza, w opinii wielu amerykańskich uczonych, uznana została za „metodologiczne arcydzieło”.

Ewelina Tokarska